

Fodor László¹: Sebők Gergely nemeslevele 1611-ből

Debreceni Jogi Műhely, 2008. évi (V. évfolyam) 4. szám (2008. október) 1-11.

1. A nemesi oklevél megőrzésének, közlésének jelentősége

Uralkodóink a 14. század második felétől adományoztak címeres nemesleveleket alattvalóiknak, feltételezhetően százezres nagyságrendben. Ezen oklevelek kiváltságokat biztosítottak a megadományozottak és utódaik számára, amelyeket azok részben épp a koronával szemben érvényesíthettek. Mária Terézia királynő 1765-ben lefoglaltatta a megyei hatóságokkal a kihalt családok okleveleit, nehogy azokkal mások, jogosulatlanul (pl. nevüknek az oklevélben jogositott nevére változtatásával, vagy az oklevél meghamisításával, eladásával) visszaéljenek. Noha ez az intézkedés csak az oklevelek töredékét érintette, s nem az okleveleknek az utókor számára való megőrzését célozta, mai szemmel nézve mégis kétség kívül az első, ebben az irányban tett lépésként értékelhető.

Nemességadományozó okleveleinknek ma is csak töredékét leljük fel a levéltárakban, illetve azokról még ma sincs pontos nyilvántartás. Az uralkodói döntésekről egykoron vezetett, ún. Királyi Könyvek tartalmazznak ugyan kivonatokat nemességadományozásokról is, de azok töredékesnek tekinthetők.² A nemesi oklevelek számba vételét, tudományos-szakirodalmi feldolgozását a 19. században, a nemesi kiváltságok megszűntét követően kezdték meg, ez a munka azonban máig befejezetlennek tekinthető. Ennek oka túlnyomóan az, hogy legtöbb oklevelünk megsemmisült, illetve – társadalom-, jog- és művészettörténeti jelentősége ellenére – máig „lappang”. Az országot járó tudós és kevésbé tudós férfiak előtt nem minden család ajtaja nyílt meg annak idején, majd pedig olyan történelmi korok következtek, amelyek még kevésbé kedveztek a munka folytatásának. (Rengeteg oklevél a háborúkban pusztult el, az 1950-es és '60-as években az érintett tudományterületeket a hatalom nem támogatta, a régi iratok nem kis részét pedig maguk, a retorziótól tartó tulajdonosok égették el).

Az utóbbi két-három évtizedben bekövetkezett változások nyomán aligha meglepő, hogy a ténylegesen meg nem semmisült oklevelek közül egyre több bukkan fel. Az állami levéltárak törvényben előírt kötelezettségüknek megfelelően rendszeresen közlik gyarapodásukat, amely egy-egy évben akár több tucat nemesi oklevelet is jelenthet.³ Az interneten is számos oklevél fotójával találkozhatunk már, pl. családok vagy aukciós házak honlapján, illetve egyes megyei levéltárak kincsei között.⁴ A restaurátoroknak is akad munkája, családi irataikhoz ragaszkodó magánszemélyek is megkeresik őket.

Az állagmegőrzés mellett a számba vétel, a feldolgozás folytatása is rendkívül fontos, az oklevelekben megtestesülő tudás megőrzése és közkinccsé tétele érdekében. A feldolgozással foglalkozó történeti segédtudományok (oklevéltan, családtörténet, pecséttan, heraldika) is új lendületre kaptak az elmúlt időszakban, s önálló kiadványokban, szakfolyóiratokban gyarapítják ismereteinket. Jelen tanulmány – a maga szerény keretei között – ezek sorába kíván illeszkedni, mégpedig egy olyan, ritka oklevél felbukkanása ürügyén, amely a szakma számára eddig teljességgel ismeretlen volt.

A Sebők Gergely részére kiadott nemeslevelet a Debreceni Egyetem egyik hallgatója adta át nekem megvizsgálásra, mintegy 3 évvel ezelőtt, több más irat kíséretében. Akkor az iratokat egy felületen átolvasás után félretettem, bízva abban, hogy továbbiak kerülnek majd elő. Egy irat – jelen esetben az említett nemeslevél – értékelésében ugyanis nagy szerepe lehet az irat-együttes további elemeinek, amelyekkel sorsa több-kevesebb idő óta összeköti. További dokumentumokat, információkat azonban nem kaptam, illetve a hallgatónk jogviszonya időközben megszűnt, és ő az iratait sürgősen visszakérte tőlem. E körülmények, valamint az

oklevél bizonytalan további sorsa és rossz állaga arra indított, hogy egykori vállalásomat mielőbb teljesítsem.

2. Állagértékelés

Az oklevél mérete (a gyűrődések miatt +/- 1 cm pontossággal) 66x62 cm. A majdnem négyzet alakú ívet a tárolás során vízszintesen három-, függőlegesen ötrét hajtogatták. Az így létrejött, 15 db., téglalap alakú részletből a hajtogatás okozta sérülések miatt kettő teljesen kiszakadt, egynek pedig csak a foszlányai maradtak meg. Az oklevél alsó, felhajtott széle (plicája) volt hivatott a függőpecsét rögzítésére, amely a hiányzó részek között van. A nem kellően elővigyázatos kezelés miatt a pecsét súlyát az oklevél nem bírhatta, és az valamikor leszakadt.

Az irat egyébként is erősen sérült a szakadások, kopások miatt, illetve nedvesség is érte, ami helyenként a festékanyagok elmosódásával járt. A papírt – törékenysége, barnás elszíneződése és dohos szaga alapján úgy tűnik – penészfertőzés is megtámadta.

A címerkép vörös színei enyhén elmosódtak, kicsit az egér is megrágta a papírját, és azt – szokatlan módon – a hajtogatás során sem kímélték. Szándékos rongálásnak is áldozatául esett, valószínűleg gyermekkéztől: jól látható, hogy ollóval kivágták az oklevélből, majd egy későbbi időpontban tüvel és cérnával visszavarrták. A címerképet jelenleg ismét elkülönítve tartják.

Fentiek szerint tehát az oklevél mielőbbi restaurálásra szorul.

3. Az oklevél szövege

Az oklevél jelenlegi, megviselt állapota – különösen a számos szakadás és a tinta elmosódása – miatt a latin nyelvű szöveget csak igen nehezen, illetve néhol egyáltalán nem lehet elolvasni. Az alig olvasható vagy hiányzó részekre azonban általában következtetni lehet, részben az ilyen oklevelek általánosan használt fordulatai, az egykorú, vagy pl. a címerleírásnál azonos motívumot rögzítő oklevelekkel való összehasonlítás révén (több tucatot is megvizsgáltam, de felsorolásuk és lelő/közlési helyük megjelölésétől eltekintek). Az ún. méltóságsor esetében pedig (amelyre alább még visszatérek), az egykorú törvénycikkben és oklevelekben szereplő felsorolások és a szakirodalom segítségével.⁵ Az oklevélről nagyfelbontású fotókat is készítettem, esetenként azok kinagyítása hozott megoldást. E módszerek alkalmazásán túl az oklevelet egykor papírra vető királyi titkár, az egyébként könyvkiadásáról hírnevessé vált Ferenczffy Lőrinc⁶ kézírásának ismerete is hasznosnak bizonyult a szöveg rekonstruálásában.⁷

Az alábbiakban először a latin szöveget közlöm, majd annak magyar fordítása következik. A latin szövegben a szögletes zárójelek tartalmazzák a rekonstruált elemeket. A szöveghűséghez hozzátartozik, hogy a latin szöveg kiemeléseit – ha nem is arany tintával, mint az oklevélen látható – megtartottam. A magyar fordításban (mivel tükörfordításra általában nincs mód) a dokumentum hiányait már nem jelzem, hagyományos zárójelben közlök viszont néhány értelmező kiegészítést, amelyek akár a fordítás részének is tekinthetők.

NOS MATTHIAS SECUNDUS DEI GRATIA HUNGARIE, DALMATIE, CROATIE, SCLAVONIE, RAMAE, SERVIE, GALLITIE, Lodomerie, CUMANIE, BULGARIEQUE REX, DESIGNATUS IN REGEM BOHEMIE, ARCHIDUX AUSTRIE, DUX BURGUNDIE, STYRIE, CARINTIE, CARNIOLAE &

WIERTHEMBERGÆ, Marchio **Moraviæ**, Comes **Habspurgy**, **Tyrolis** et **Goritiae** etc. **Memoriae** commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum humillimam Supplicationem nostrae p[ro]pterea factam Maiestati, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitibus fidelis nostri Agilis **GREGORII SEBEOK** quae ipse sacrae primum Regni nostri Hungariae Coronae et deinde Maiestati nostrae pro [lo]corum et temporum var[ietate] fideliter exhibuit et impendit, ac deinceps quoque exhibere [et] impen[dere] velle pollicetur. Cum igitur ob id tum vero ex gratia et munificentia nostra quae [quosque de' Nobis ac Republica] Christiana benemeritos et virtutisque colendae studiosos, [antecessorum] nostrorum D[ivorum] quon[dam Hungariae] Regem exemplo prosequi, eisque certa virtutum suarum [monimenta], quae ad maiora quaeque praestanda eos incitare possent, decernere [con]suevimus. Eundem itaque **Gregorium Sebeok**, ac per ipsum coniugem eiusdem Elisabetham Zabo filiosque Petrum, Stephanum et Martinum item filias Elisabetham, Catherinam ac fratros germanos Lucem, Joannem, Michaelem et Matthiam similiter Sebeok suos e statu et conditione ignobili, in qua hactenus perstitisse dicuntur de Regiae nostrae potestatis plenitudine et gratia speciali, in coetum et numerum verorum [atque indubitatorum] Regni nostri Hungariae, partiumque et provinciarum ei subiectarum Nobilium duximus cooptandos, [an]numerandos et adscribendos. Annuentes et animoque deliberato [con]cedentes, ut ipsi] a modo imposterum futuris et [perpetuis] semper temporibus, omnibus illis gratiis, honoribus, indultis, privilegiis li[bertati]bus, iuribus, praerogativis et im[munitati]bus quibus [coeteri, veri, antiqui et] indubitati regni nostri Hungar[iae] et partium ei subiectarum Nobiles hactenus quomodolibet de iure [vel consuetudine] uti sunt et gavisi, utunturque et gaudent, uti, frui et gaudere possint ac valeant] haeredes[que et poster]itates ipsorum utriusque sexus universae valeant atque possint]. **In** cuius quidem nostrae [erga ipsos exhibitae gratiae et clementiae ac liberalitatis testimonium, veraeque et indubitatae nobilitatis signum haec arma seu nobilitatis insignia.] **SCUTUM** videlicet militare erectum rubri coloris [fundum illius] viridis campus occupat, in quo integer Leopard[us naturalis suo] colore [effigiatus, divaricat]is posterioribus pedibus [ore] hianti et lingua exerta anteriorum pedum [sinistro] ad rapiendum protenso, dextro vero [nu]dam frameam supra caput [intertendere ad] dextram scuti latus conversus erecte stare visitur. Scuto incumbentem galeam militarem clausam Regio [diademate] alterium Leopardum inferiori [per omnia] similem medio[tenus] proferente ornatam. **A** summitate [vero] sive cono galeae laciniis seu lemniscis, hinc argenti et rubri, illinc autem aurei et coerulei, in scuti oram dif[fundentibus] scutumque ipsum decenter exornantibus, quemadmodum haec omnia in principio seu [capite] praesentium littera[rum] nostrarum Pictoris [manu] et artificio propriis suis coloribus clarius depicta et ob oculos capito esse conspiciuntur]. [Eidem] **Gregorio Sebeok** ac per ipsum superius [nomi]natim specificatis personis, [ipsarumque haereditatibus] et posteritatibus utriusque sexus universis, gratiose danda duximus et conferenda. **Decernentes** animoque deliberato [con]cedentes, ut ip[s]i a m[odo] deinceps futuris semper et perpetuis [tempo]ribus, eadem arma seu Nobilitatis in]signia more [aliorum] Regni Hungariae [et par]tiumque ei provinciarum et annexarum nobilium, sub iisdem iuribus, praerogativis, indultis, libertatibus et immunitatibus, quibus ipsi vel natura vel antiqua consuetudine uti sunt et gavisi utuntur[que] et gaudent, ubique in praeliis, [certam]inibus, hastiludis, torneamentis, duellis, monomachiis, aliisque omnibus [et singul]is ac quibusvis exercitiis, militaribus et nobilitaribus, necnon sigillis, velis, cortinis, aulæis, annulis, vexillis, clypeis, tentoriis, domibus et sepulchris, [generaliter] vero in quarumlibet rerum et expeditionum generibus, sub merae ac sincere Nobilitatis titulo, quo eos ac haeredes ipsorum utriusque sexus universos ab omnibus cuiuscunque status, [dignitatis, conditionis et] praeminentia[rum] homines] existant, insignitos et ornatos dici, nominari, haberique et reputari [volu]mus et mandamus ferre, gestare, illisque uti, frui et gaudere poss[unt] atque] valeant

hæredesquæ et posteritates ipsorum utriusque sexus universae [valeant atque possint]. **IMO** damus et concedimus præsentium per vigorem. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam præsentis litteras nostras Secreto Sigillo nostro, quo ut Rex Hungariæ utimur impendenti communitas. Eidem **GREGORIO SEBEOK** et per ipsum superdictis person[is depingi nimirum] filiis, filiabus atque fratribus suis germanis, ipsorumque hæredibus et posteritatibus utriusque sexus universis, gratiose dandas duximus et concedendas. **DATUM** per manibus fidelis nostri nobis dilecti Reverendi Valentini Leepes Episcopi Ecclesiæ Nittriensis, lociquæ eiusdem Comitatus perpetui, Consilarii et per Hungariam Aulæ Cancellary in Civitate Prag[ensi] duodecimo die Mensis May Anno Domini Millesimo Sexcentesimo ungesimo regnorum nostrorum Hungariæ et reliquorum anno tertio. **Reverendissimis** et Venerabilibus in Christo Patribus Dominis Francisco Forgach de Gh[imes] S. R. E.⁸ Presbitero Cardinale Strigonesis et [Demet]rio Napragy Colocensis et Bachensis Ecclesiarum canonice unitarum Archiepiscopis, Nicolao M[icatio] Varadiensis, Petro Domitrovith electo Quinqueecclesiensis, eidem De[me]trio Napragy A[dministratore] Iauriensis, [Francisco Ergeli]o Vesprimiensis, Ministro Ecclesiæ [Paolo] Almassi electo Vaciensis, [...] Valentino Leepes Nittriensis, Fausto Vera[ntio] Chanadiensis, Ladislao Maythiny [electo Sirmiensis], Joanne Th[elegdino] electo Boznensis et fratre Alphonso de Requesens [Rosenensis Ecclesiarum Episcopis ecclesias DEI foeliciter gubernantibus, Agriensis, Transsylvaniensis, Zagrabiensis et Modrusiensis ca]thedralibus sedibus vacantibus. **ITEM** Spectabilibus ac Magnificis Comite Georgio Thu[rzo] de Bethlenfalwa regni nostri Hungariæ Palatino, Comite Sigismundo Forgach de Ghimes] Judice Curia nostræ, Comite Thoma Erdeody de Moniokerek dictorum Regnorum nostrorum Dalmatiæ, Croatia et Sclavoniæ Bano, [Francisco de Batthyany agazonum,] Andrea [Doczy] de Nagy Luchie Cubiculariorum, Thoma Zeechy de Rimazeech Dapiferorum, Georgio Drugeth de Homonna Pincernarum, Petro de Rewa Cu[ria] nostræ et Nicolao Isthvanfi de Kisazzonfalwa ianitorum re]galium Magi[stros], Stephano Palffy de Erdeod Comite Poseniensis coeterisque quam plurimis supradicti Regni nostri Hungariæ Comitatus tenentibus [et **HONORES**].

Matthias

Valentinus Leepes, Eppus' Nittriensis

Laurentius Ferenczffy

Mi, II. Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodoméria, Kunország és Bulgária királya, cseh királyjelölt, Ausztria főhercege, Burgundia, Stájerország, Karintia, Krajna és Württemberg hercege, Morvaország örgrófja, Habsburg, Tirol és Görcz grófja, stb. emlékezetül adjuk jelen oklevelünk erejével, tudatván mindazokkal, akiket illet. Hogy mi, néhány hűséges emberünknek felségünk elé terjesztett alázatos kérelmére, továbbá mérlegelve és figyelembe véve agilis hívünk, Sebők Gergely hűségét és hűséges szolgálatait, amelyeket személyesen először a Magyar Királyság Szent Koronájának, azután felségünknek különböző helyeken és időkben híven tanúsított és teljesített, és ezután is tanúsítani és teljesíteni ígér. Minél fogva királyi kegyelmünkből és bőkezűségünkből azoknak, akik Előttünk és a Kereszténység előtt érdemesek és szorgalmasak az erények gyakorlásában, elődeinknek, Magyarország néhai dicső királyainak példáját követve, erényeiknek elismerését, amely őket még nagyobbak teljesítésére buzdíthatja, el szoktuk határozni. Ezért tehát ugyanezt a Sebők Gergelyt és általa hitvesét, Szabó Erzsébetet, fiait Pétert, Istvánt és Mártont, ugyancsak lányait, Erzsébetet és Katalint, és unokafivéreit, Lukácsot, Jánost, Mihályt és Mátyást, hasonlóan Sebők nevűeket, nemtelen állapotukból és helyzetükből, amelyben mostanáig voltak, királyi hatalmunk teljességével és különös

kegyelmünk által Magyarországnak és az annak alá rendelt részeknek és tartományoknak igazi és kétségtelen nemesi rendjébe felvesszük, befogadjuk és soroljuk. Megengedve és beleegyezve, hogy ők mostantól fogva a jövőben örök időkre mindazon kegyekkel, tisztségekkel, kedvezményekkel, kiváltságokkal, szabadságokkal, jogokkal, előjogokkal és mentességekkel, amelyekkel Magyarországunk és a hozzá tartozó Részek többi igazi, régi és kétségtelen nemesi eddig bármilyen jog vagy szokás alapján éltek és élnek, azokkal mindkét nembeli összes örökösök és utódaik élhessenek, azokat élvezhessék és bírassák. Irántuk tanúsított kegyelmünk, jóakaratumk és nagylelkűségünk bizonyosságául, továbbá igazi és kétségtelen nemességük jeléül a következő címet, avagy nemesi jelvényt adományozzuk.

Tudni illik álló, vörös színű katonai pajzsot, amelynek alját zöld mező foglalja el, amelyen természetes színű leopárd látható, széttartott hátsó lábain állva, nyitott szájjal és kieresztett nyelvvel, bal mellső lábát ragadozásra tartva, míg a jobbikban kivont kardot tartva a feje felett, a pajzs jobb oldala felé fordulva. A pajzsra helyezve zárt katonai sisakot királyi koronával, másik leopárdot, mindenben az alsóhoz hasonlót, amely a törzsétől látszik. A sisak csúcsáról innen ezüst és vörös, onnan pedig arany és kék szalagok és foszlányok ereszkednek alá a pajzs széléig, amelyek mindenüvé kiterjedve magát a pajzsot megfelelően ékesítik, miként mindez jelen oklevelünk elején, a festők keze és művészete által saját színekkel világosan megfestve, szemünkkel is látható. Ennek a Sebők Gergelynek és ő általa a fent név szerint megjelölt személyeknek és mindkét nembeli örökösöknek és utódaiknak (ezt a címet) kegyesen adtuk és ajándékoztuk. Elhatározva, eltökélt szándékkal megengedve, hogy ők mostantól fogva a jövőben mindig és örök időkre ezt a címet, mint a nemesség jelvényét Magyarország, csatolt részei és tartományai igazi, és kétségtelen nemesinek a szokása szerint, ugyanazokkal a jogokkal, előjogokkal, kedvezményekkel, szabadságokkal és kiváltságokkal, amelyekkel azok akár természetnél, akár régi hagyománynál fogva éltek és amelyeknek örvendtek, élnek és örvendenek mindenütt, úgymint csatákban, ütközetekben, dárдавetésen, lovagi tornákon, bajvívásokon, párviadalokon, egyéb katonai és nemesi gyakorlatokon, nemkülönbön pecséteken, kárpitokon, üstökön, szőnyegeken, gyűrűkön, zászlókon, pajzsokon, hajítófegyvereken, házakon, sírokon, és általában bárminemű tárgyon és bármiféle vállalkozás során, a hamisítatlan nemesség címén, őket és valamennyi mindkét nembeli örökösüket bármely rangú, rendű, állapotú és méltóságú ember részéről felékesítettnek és felruházottnak mondatni, neveztetni, elismertetni és tartatni akarjuk, és a címet hordani és viselni megparancsoljuk, valamint, hogy ők maguk és utánuk következő mindkét nembeli örökösök azt használhassák, élvezhessék és annak örvendhessenek.

Sőt, nekik jelen oklevelünk által nemességet adunk és adományozunk. Ennek a dolognak az emlékére és örök erősségére titkos függőpecsétünkkel, amelyet mint Magyarország királya használunk, megerősített nemesi kiváltságlevelünket ugyanennek a Sebők Gergelynek, és általa a fent már leírt személyeknek, úgymint fiainak, lányainak és fivéreinek, és azok mindkét nemű örökösöknek, és utódaiknak kegyesen adtuk és átengedtük. Kiadatott a Mi kedvelt hívünk, a Tisztelendő Lépes Bálint nyitrai püspök, ugyanazon vármegye örökös főispánja, tanácsos (-unk), magyarországi udvari kancellár kezei által, Prága városában, május havának tizenkettedik napján, az Úr ezerhatszáztizenedik esztendejében, magyarországi és egyéb országainkbéli uralkodásunknak a harmadik évében. Az Isten egyházát szerencsésen kormányzó Főtisztelendő és tisztelendő atyákkal a Krisztusban, (úgymint) Ghimesi Forgách Ferenc a Római Szentegyház presbiter bíborosa, az esztergomi, és Náprágyi Demeter a kalocsai és bácsi egyesített egyházak érsekei, Migazzi Miklós váradi, Domitrovics Péter pécsi választott, (a már említett) Náprágyi Demeter győri helytartó, Ergely Ferenc veszprémi, Almássy Pál váci miniszter, választott, Lépes Bálint nyitrai, Verancsics Fausztusz csanádi, Majthényi László választott szerémi, Thelegdy János választott boszniai és de Requesens Alfonz atya, Rozsnyói püspökök – (míg) az erdélyi, a zágrábi, a zenggi és a modruszi

katedrák üresedésben lévén. Továbbá a tekintetes és nagyságos (urakkal, úgymint) gróf Bethlenfalvi Thurzó György, Magyarországunk nádora, gróf Ghimesi Forgách Zsigmond országbíró, gróf Monyorókeréki Erdődy Tamás, Dalmát, Horvát és Szlavón országaink bánja, Batthyány Ferenc lovász, Nagylucsei Dóczy András kamarás, Rimaszécsi Széchy Tamás asztalnok, Homonnai Drugeth György pohárnok, Révay Péter udvarnok, Kisasszonyfalvi Istvánffy Miklós ajtónálló mesterek, erdődi Pálffy István pozsonyi ispán, valamint a többi MÉLTÓSÁG, akik Magyarország vármegyéit kormányozzák.

Mátyás

Lépes Bálint, nyitrai püspök

Ferenczffy Lőrincz

4. A címer

Az oklevél bal felső sarkában elhelyezett címerkép kerete 10,3x12,7 cm, míg maga a címerpajzs 3,7x4,7 cm. A címer leírása a következő: álló, háromszögű tárcsapajzs vörös mezejében, zöld halmon ágaskodó, jobbra fordult leopárd, felemelt jobbában karddal. Sisak: jobbra fordult csőrsisak koronával. Sisakdísz: a pajzsbeli kép. Takarók: vörös–ezüst, kék–arany.

A címerrajz két, aranyozott oszlop között helyezkedik el, amelyekre a magyar és a cseh címert helyezte a festő. Az oszlopok és a címer közötti teret lilára festette, a pajzs lábánál pedig török és keresztény lovagi fegyverzetet (jobbról félholdas pajzsot, lándzsákat, tegezt, íjat és kardot, balról pedig tollas sisakot, páncélzatot, kardot és lándzsákat) helyezett el. A használt színek élénkek, többnyire ma is élvezhetők. Több tekintetben is a Thaly család 1602-ben, szintén Prágában kelt nemeslevelének⁹ címerképére hasonló ábrázolásról van szó, talán ugyanazon piktör munkáját dicséri ez is.

Az ábrázolás nem tartozik a ritka beszélő címerek közé, vagyis az adományos érdemeiről, illetve a kitüntetés és a címer motívuma közötti kapcsolatról közelebbit nem árul el. A katonai jelvények alapján esetleg a korszakban korántsem ritka hadi érdemek egyikének elismeréséről volt szó. A címerrajzon látható két aprócska, aranszínű petty egyértelműen árulkodik viszont valami másról, mégpedig, hogy a címerállatnak – egy néhány éve teret nyert, prúd állásponttal szemben – igenis lehetett nemi szerve. Leopárdunk kétséget kizárólag hím.

5. Az oklevél kelte

Keltezése szerint az oklevél kiadására 1611. május 12-én, Prágában került sor. Az uralkodó és környezete számára várakozásteljes időszakról volt szó, hiszen II. Mátyást – 1608 óta magyar királyt – április 12-én választották meg cseh királlyá, a még életben lévő Rudolf helyett. A koronázásra várt mindenki, amire egyébként némi csapatmozgást követően május 23-dikán került sor, addig az udvar Prágában tartózkodott.¹⁰

Az oklevél kelte szempontjából lényeges szerepe van a dátum mellett a méltóságsornak is. Az oklevél ugyanis a kiadáskori állapotnak megfelelően felsorolja az ország főméltóságait. Az ország történelmét ismerők számára ez fogódzó lehet, illetve lehetett egykor annak megítélésében, hogy az oklevél nem hamisítvány-e. Dátumot ugyanis könnyű volt írni egy oklevélre (a pecsétet esetleg büntetlenül el lehetett hagyni, az írnok kézírását hűen le lehetett másolni, stb.), de a tettes könnyen lelepleződhetett, s teste az elkövetett felségsértés miatt a fejével rövidülhetett meg, a tisztségeket az adott időpontban viselők viszonylag pontos ismeretének hiányában (ezzel a területtel foglalkozik az archontológia segédtudománya – mi már ennek az eredményeit is hasznosíthatjuk).

Ezért én is különös gondot fordítottam a szöveg rekonstruálása során a bárókra – köztük számos történelmi személyiség –, akiknek a neve és tisztsége egyébként többségében elolvasható volt, így kiegészítésükre is viszonylag nagy biztonsággal kerülhetett sor.¹¹ Kisebbségi nehézségek adódtak persze a munka során, pl. a forrásmunkák gyakori pontatlanságaiból az évszámok tekintetében, illetve a tisztségviselők gyakori cseréjéből.¹²

Ilyen tekintetben mindössze egyetlen ellentmondás van a szövegben, ami azonban nem kérdőjelezi meg az irat eredetiségét. A királyi titkár ugyanis a püspökök sorában – talán feledékenységéből – megemlítette világhírű feltalálónkat, Verancsics Fausztuszt is. Verancsics azonban csanádi püspöki címét már korábban elveszítette (egyesekek szerint ő maga mondott le róla 1608-ban, míg mások szerint az uralkodó már korábban másnak adományozta a címeit). Helyette 1608-tól Herovics Mátyás szerepel megválasztott csanádi püspökként, a méltóságsorban is az ő nevének kellene állnia.

Verancsicsot ugyan a Szentszék mindvégig csanádi püspökként ismerte el, ez azonban az udvarban aligha volt lényeges körülmény. Az oklevél kiadásakor egyébként már évek óta Rómában élt, mint pálos szerzetes, s kizárólag a tudománnyal foglalkozott.¹³

6. Az adományosok és oklevelük viszonya (kérdés: vajon miért nem használták?)

A nemesi oklevelek leginkább egyedi részei a címer mellett az adományosok kilétének meghatározása, esetleg érdemeinek leírása. A Sebők névre kiállított oklevél megnevezi az adomány jogosultjait, de – legtöbb társához hasonlóan – a kitüntetettek érdemeiről nem árul el semmit.

Egy-egy armális általában több személyt, többnyire rokonokat nevez meg a főszerző mellett, így történt ez esetünkben is. Annak idején azonban nem voltak személyi nyilvántartások és igazolványok, sem bejelentett lakhelyek, tehát az azonosítás egyedüli eszközeként a név szolgált. Az oklevél (mai fogalmak szerint) szinte névre szóló értékpapírként funkcionált, jogszerű birtokosa számára pl. adómentességet biztosítva.

Az oklevél sorsát vizsgálva, a kezdetekkel némileg szerencsénk van, hiszen első ízben történt felhasználásának tényét feljegyezték a plicára. A hivatalos feljegyzésből kiderül, hogy az oklevelet 1612-ben, Gergely pápa ünnepének harmadik napján, Borsod vármegye Szendrőn megtartott közgyűlésén hirdették ki.¹⁴ A család (vagy legalábbis egy családtag) lakhelye tehát ekkor Borsodban volt.

Az oklevél felhasználásának további nyomát azonban már nem találtam, ami legalábbis furcsa, hiszen a későbbi nemességvizsgálati eljárások, nemesi összeírások során a kiváltságait érvényesítő családoknak érdeke volt dokumentumaik bemutatása. (Ilyesmire csak az előkelőbb, nyilvánvalóan és kétségtelenül nemességet élvező családoknak nem volt feltétlenül szüksége. Esetünkben azonban a nemesség kizárólag az armálisból fakadt, ilyesmiről tehát szó sem lehetett.) Ha pedig arra sor került, annak nyomának kell lenni.

A rejtély megoldását az irategyüttes további elemeinek vizsgálata hozta meg.

7. Az irategyüttes többi része

Az adományos család történetének kutatásához levéltári kutatásokat nem végeztem, annak részletekbe menő vizsgálatára nem vállalkoztam. Úgy tűnik azonban, hogy a nemeslevél sorsát illetően az sem hozott volna olyan eredményt, mint a nemeslevéllel együtt átvett, további iratok áttekintése. Biztos vagyok ugyanis benne, hogy magáról a nemeslevélről egyetlen levéltár sem őriz másolatot, kivonatot, vagy bármilyen további adatot (aminek egyébként szakirodalmi nyoma kellene, hogy legyen – de nincs), mégpedig azért, mert ilyet a család nem kért, nem adott, illetve a család a kihirdetést követően már nem használta

nemeslevelét. Nem volt ugyanis rá szüksége. Ezzel az állítással azonban már előreszaladtam a következtetésekhez. Visszatérve az irategyüttesre, az időrendben a következőkből áll.¹⁵

1) Nemesi igazolás (latin). 1744. január 19-dikén Abaúj vármegye aljegyzője Kassán nemesi bizonyoságlevelet állított ki a közgyűlés határozata alapján, a Szentistvánbaksán lakó Sebő István, János és Pál, valamint az Alsóvadászton lakó másik János részére. Az igazolás alapja a családtagok által felmutatott armális, amit II. Ferdinánd adományozott, Draskovits György kancellár, váci püspök adott ki, és Ferenczffy Lőrinc királyi titkár írt meg, Bécsben, 1633. február 17-én a Sebő családnak. Ennek az oklevélnek a kihirdetésére (is) Borsod megyében, mégpedig az 1634. január 18-dikán, Aszalón megtartott közgyűlésen került sor.¹⁶ Az irat szerint a nevezett családtagok igazolták leszármazásukat az armálisban megnevezett személyektől, őket a megye régi nemesei közt tartják számon.

2) Parancslevél (latin). Gróf galántai Fekete György országbíró Pesten, 1783. március 22-én parancsot adott Farkass János táblai jegyzőnek vizsgálat lefolytatására nemes Kelemen Gábor ügyében.

3) Zálogszerződés (magyar). 1809. február 22-dikén Szentistvánbaksán nemes Sebő Mária, a néhai öreg Sebő András és Horváth Mária leánya, nemes Boros István felesége, és fia, az ifjabb Boros István, 32 évre zálogba adták szentistvánbaksai örökségük egy részét rokonuknak, Sebő Andrásnak és feleségének, Béki Sárának, 140 rhénes forintért. A zálogba adott földeket a szomszédok megnevezésével azonosították. Az ügyletnél a tanító és a jegyző tanúskodott, az iratra a szerződők keze vonása mellé viaszpecsétet is nyomtak (ezek rajzolata azonban nem vehető ki).

4) Nemesi igazolás (latin). 1809. március 13-dikán Abaújvár megye hatósága nemesi igazolást állított ki a szentistvánbaksai Baxy (Baksay) család részére. A család tagjai Szentistvánbaksán laktak, a megyei levéltár adatai szerint 1727-ben, 1734-ben és 1759-ben is igazolták már a nemességüket, s mindig a birtokadományos nemesek közé sorolták őket.¹⁷

5) Osztályos egyezség (magyar). 1850. április 11-dikén Szentistvánbaksán kelt egyezségben a néhai Sebő András és a még élő Béki Sára gyermekei, úgymint József, István és Sára, Esztári Istvánné elosztották örökségüket egymás között. Megnevezték a Szentistvánbaksán fekvő kisebb földeket (szőlőket, szántókat és réteket), belső telküket (amelyen anyjuk lakott) és belső telkeiket Nagykinizsen, valamint Kiskinizsen. A szomszédok között sok (Sebő, illetve Béki nevű) rokont soroltak fel.

8. Egy lehetséges magyarázat

A röviden bemutatott iratok több következtetés levonására adnak alapot. Az 1., 3. és 4. sorszám alatt közöltek egy Abaúj megyei, szentistvánbaksai lakos, Sebő nevű nemes családhoz tartoznak, s részint nemesség igazolási, illetve részint birtoklási ügyekben születtek. A 2. számú iratnak az irategyüttesbe kerüléséről semmit nem tudunk, de ennek vizsgálódásom szempontjából nincs semmilyen jelentősége. A 4. számú irat pedig egy másik szentistvánbaksai családé, a település ősi földesuraié, akikkel a Sebők rokonságban állhattak, illetve akiktől birtokaik származhattak.

Nemeslevelünk tehát olyan iratok között bukkant fel, amelyeket hozzá hasonlóan csak nemesek kaphattak, illetve készíthettek. Az iratok jellegéből, keletkezési idejéből következtetve azt is nyugodtan kijelenthetjük, hogy egy valamikori, gazdagabb családi levéltár töredékéről van szó. Abban szerepelt egy másik nemeslevél is, amelynek a sorsa ismeretlen.

Az iratok közötti kapcsolódási pontokat vizsgálva könnyen megállapítható, hogy a hat iratból négy bizonyosan összetartozik, míg kettő – köztük a vizsgált nemeslevél – szerves kapcsolata (amit az iratokat birtokló család története teremtett meg) a többivel csak

valószínűsíthető. Jelenlegi együttes birtoklásuk ugyanis jelentheti, de nem feltétlenül jelenti azt, hogy évszázadokkal ezelőtt is egy kézben voltak.

Mivel az egyes iratok múltjára vonatkozóan semmilyen közvetlen bizonyíték nincs, a rajtuk szereplő szövegen túl, a továbbgondolkodásnak feltételezésekre kell épülnie. Tétélezzük fel először, hogy a Sebő családnak nem volt köze a Sebők armálishoz, s az pl. egy ócskapiaci ügylet révén került egy helyre a Sebő család irataival! E feltételezést erősíti, hogy a Sebő család ezt az oklevelet nem használta kiváltságainak védelmében (tehát az érintett időszakban, azaz 1848-ig nem is volt nála), illetve hogy az egész egyszerűen más névre szól. A Sebők névre kiállított oklevélre a Sebő családnak nem volt szüksége, hiszen volt saját nemesi oklevele. Gyengíti ugyanakkor e feltételezést, hogy rendkívül csekély a valószínűsége egy ennyire hasonló névre kiállított armális véletlen felbukkanásának a Sebő családnál, amelyet ugyanabban a megyében publikáltak, mint a Sebő családot, s amelyet kihirdetése után senki nem használt (pl. mert az adományos család kihalt).

Második alternatívaként felmerül, hogy a Sebő család a vizsgált oklevelet régóta, jogszerűtlenül őrizte. Ha az oklevél nem nekik szólt, azt Mária Terézia rendelkezése alapján be kellett volna szolgáltatniuk, de nem tették. Na de miért tettek volna így, ha egyszer nem volt rá szükségük? (Ugyanígy következtetve: ha az oklevél hamis lett volna, egy valódi mellett aligha őrizték volna.)

Végül vizsgáljuk meg annak a lehetőségét, hogy a Sebő család a Sebőkök nemeslevelét kezdettől fogva, és jogszerűen őrizte! Ez természetesen egyetlen esetben lehetséges, mégpedig, ha a két családnév azonos családot takar. Ezt a feltételezést gyengíti az a tény, hogy egy családnak nem volt szüksége két nemeslevélre. Ha mégis az a ritka eset fordult elő, hogy ugyanazon család tagjai kettőt is kiérdemeltek, akkor az érintettek a kiváltságaik védelmezésére általában mindkettőt felhasználták. (Hacsak nem tekintették a hajdani uralkodók rendelkezéseit eltérő erejűnek, ami pl. a magyar királyok és az erdélyi fejedelmek viszonylatában fordult elő). Erre esetünkben nem került sor. Ugyanakkor a nevek hasonló hangalakja és azonos etimológiája megenged egy ilyen következtetést, hiszen mindkét név a Sebestyénnek a rövidült, becéző alakjaként kialakult, régi magyar családnév.¹⁸ Ezt a hipotézist erősíti, hogy mind a Sebő, mind a Sebők család Borsodban élt a 17. század első harmadában.

Ez a feltételezés egy további kérdésre is választ ad, mégpedig éppen arra, amelyik az oklevél értékelését oly kétségessé tette eddig. Vajon miért nem használta senki az oklevelet a kihirdetést követően? Ebből következőleg, hogyan rejtőzködhetett az a 17. század '30-as éveitől egészen napjainkig?

A Borsodból származó család eredetileg a Sebők nevet (vagy esetleg a Sebők és a Sebő nevet egyaránt) használta.¹⁹ Idővel azonban a rövidebb névalak állandósult, ami – az új nemességadományozás körülményével együtt – megmagyarázza, hogy miért nem használták a továbbiakban az első oklevelet. Arra ugyanis nem volt szükségük, s így a családnév miatti magyarázkodást is elkerülték. Ugyanakkor magát az oklevelet jogszerűen tarthatták maguknál, anélkül hogy be kellett volna szolgáltatniuk. Az családi relikviává vált, mindenféle jogi jelentőség nélkül.

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, DE ÁJK Agrárjogi, Környezetjogi és Munkajogi Tanszék

² Az információs technika mai szintjén már ezek kutatása sem jelent problémát, a *Libri Regii, Királyi könyvek 1527–1918.*, DVD-n is megjelent a Magyar Országos Levéltár és az Arcanum kiadó gondozásában, 2006, Bp.; illetve kereshető az interneten, <http://pipacs.arcanum.hu:2004/kkopt/kk?v=KIRK&a=start> (letöltés: 2008. június 24.).

³ Ld. az 1995. LXVI. tv. 17. § (2) bekezdését, illetve a listákat (1996 –2007) az interneten, http://www.mol.gov.hu/index.php?akt_menu=428 (letöltés: 2008. június 24.).

⁴ Így, pl. a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár „virtuális levéltárában” is számos nemesi oklevél érhető el. Azok egy része a most vizsgált dokumentum kortársának tekinthető, illetve azzal azonos személyekhez (uralkodóhoz, tisztségviselőhöz) köthető. <http://hbmleveltar.uw.hu/> (letöltés: 2008. február 12.).

⁵ Megjegyzem, a hasonló oklevelekkel való egybevetés még akkor sem lenne lehetővé egyszerű másolást, ha rendelkezésre állna két, pontosan egy napon keltezett dokumentum, hiszen annak idején nem volt számítógép és iratminta-tár – vagyis nincs két egyforma oklevélszöveg. A szakirodalom ugyancsak nem igazít el minden kérdésben.

⁶ A bolognai egyetemen egykor jogot tanuló Ferenczffy (1577 k.–1640) Balassi istenes versei mellett pl. országgyűlési artikulusokat és jogi szakmunkákat adott ki. Ld. HOLL Béla, *Ferenczffy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a XVII. században*, 1980, Bp., Magyar Helikon.

⁷ A közelmúltban egy ugyancsak általa írt, ismeretlen, de sokkal jobb állapotú oklevelet is alkalmam volt megvizsgálni, annak a munkának az eredményét *A Péter család nemeslevele 1626-ból* címen közli a Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2008/4.

⁸ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ

⁹ Közli NYULÁSZINÉ STRAUB Éva, *Öt évszázad címerei*, 1987, Bp., Corvina, 88.

¹⁰ Mátyás cseh királyságára ld. GONDA Imre–NIEDERHAUSER Emil, *A Habsburgok*, 1987, Bp., Gondolat, 76.; illetve életrajzi adatait az interneten http://www.salzburgcoins.at/Kaiser/html/Matthias_Biographie.htm (letöltés: 2008. június 24.).

¹¹ Gyakran használt forrásom volt e tekintetben FALLENBÜCHL Zoltán: *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon* c. kötete, Bp., 2002, amely az interneten is elérhető a következő címen: <http://www.mek.oszk.hu/02300/02333/02333.pdf>. (letöltés: 2008. június 20.)

¹² Pl. az oklevél szerinti időpontot közvetlenül megelőzően, illetve azt követően is történt személycsere a zábrági püspök székében. Bratulics Simon – akinek a neve többek közt az 1609. évi törvénycikkelyek befejező részében is szerepel – legjobb tudásunk szerint „1611 májusa előtt” halt meg. Őt a zábrági püspökségben az a Domitrovics Péter követte, aki oklevelünk kiadásakor még választott pécsi püspök volt. Ld. a Katolikus lexikon adatát, <http://lexikon.katolikus.hu/LINKEK/LINKBBBB/43BRAHM.HTML> (letöltés: 2008. június 24.).

¹³ Bölcselkedett, ma divatos kifejezéssel élve, pl. a „megújuló energiák” hasznosítását tökéletesítette, de a feltalálás mellett a jogban is járatos volt, s nagy gondot fordított szellemi tulajdonának védelmére. Többek közt a szélmalom tökéletesítése is az ő nevéhez fűződik, akárcsak az ejtőernyőé és a lánchídé. Találmányai hasznosítására és könyvei kiadásának jogára több itáliai fejedelemtől szerzett kiváltságlevelet. <http://www.feltalaloink.hu/tudosok/verancsicsfaustus/html/verfauindex.htm>; N. N., *A repülés történetéből*, Ejtőernyős tájékoztató, 1984/4, 3., <http://epa.oszk.hu/01000/01006/00046/pdf/00046.pdf>, (letöltés: 2008. június 24.)

¹⁴ A publikálással válhatott a nemesítés jogerőssé, aminek a tényét jegyzőkönyvbe vették, s általában az oklevélre is záradékolták. A kihirdetési záradék szövege, amennyire kiolvasható, a következő: Hæc litera armales in congregatione nostra g(ene)rali in oppido Zendreoinen(si) in comitatu Borsodiense feria tertia ... proxima post festum Gregory papæ, vicecomiti Petro Seniey, iudicibus nobilium Joanne Zedy altero Joanne Lapos et Michaele Zyrmay proclamata, publicata et acceptata sunt anno domini millesimo sexcentesimo duodecimo. Pa... Petr' Nag...sallyay, ... ju...ar ... (olvashatatlan aláírás, amelynek a végén vélhetőleg a vármegyei jegyző szokásos titulusa – juratus notarius – áll.)

¹⁵ Az alábbiakban az egyes iratok tárgyát, kiadóját, kiadásának időpontját közlöm, valamint a szakirodalomban el nem érhető, legfontosabb körülményeket (különösen az érintett személyek nevét). A megadott információk némileg túllépik a tanulmány célkitűzésének teljesítéséhez szükséges mértéket, de talán megfelelnek annak az igénynek, amit BAÁN Kálmán a lappangó kisenemesi levéltárak állagvédelme és hasznosítása tekintetében néhány évtizede megfogalmazott. – *Kisenemes családok levéltárai*, Levéltári Szemle 1942/45, 381. (Interneten is elérhető a <http://www.digitarchiv.hu> címen, letöltés: 2008. június 20.)

¹⁶ E családról, nemesi okleveléről és két nemzedékének tagjairól a szakirodalom is tudósít. – CSOMA József, *Abaij-Torna vármegye nemes családjai*, 1897, Kassa, 495-496.; VAJAY Szabolcs, *A Johannita Rend lovagjai 1854–1987.*, 1987, (Bp.), 267.

¹⁷ További adatok olvashatók e családról CSOMA *idézett művében*, 67-69.

¹⁸ KÁZMÉR Miklós: *Régi magyar családnevek szótára: XIV–XVII. sz.*, Bp., 1993, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 922-923.

¹⁹ Feltételezhetném éppen azt is, hogy Ferenczffy az 1611-ben kelt armálisban a családnevet egyszerűen elírta, hiszen nem ez lenne az egyetlen tévedése. Ha így lett volna, akkor esetleg épp az elírás indíthatta volna a családot arra, hogy később újabb nemeslevelet szerezzen? – Nos, számos kétnévű család történetét ismerve, s az egyéb bizonyítási lehetőségekre tekintettel ez egyáltalán nem tűnik indokoltnak, illetve költségei miatt a probléma súlyával arányos megoldásnak. Megjegyzem még, hogy a két oklevélben szereplő címerek egészen

eltérők (az utóbbi egy oroszlánt ábrázol). Tapasztalataim szerint azonban a 17. századi armalistákra nem jellemző a családi címermotívumhoz való ragaszkodás, a két címer eltéréséből tehát következtetést levonni nem érdemes.